

„Večerni koncert“ in drugo.

Priobčil dr. Jos. Regali.

Jaz sem te čakal
ob poznem mraku;
in z mano so čakali
beli cvetovi
in tam nad vrhovi
so tiho plakali
mehki glasovi
oddaljenih strun.

Sence globoke
so se razdelile,
tvoje plašne róke
so razgrnile
zaveso temno...
Kakó sva se ljubila
v poljubih vročih
v besedah polglasnih, šepetajočih...
Visoko na plavem pólji
so vztrepetávale
srébrne zvézde;
in naokoli
so pesmi zaljubljene plávale.

Odprla se je čudovita noč...
Tisto noč so zapéli
zmagoslavni zvonóvi.
Kako so vstájali
čudoviti glasovi
pod zvezdami drhtečimi;
kakó so prihájali
bliže in bliže
s koraki šumečimi...
Ana — Anica — ljubica moja —
to je najina duša, Anica!
Duša najina plava na perotih neizmernih
v teh pesmih večernih
po neskončnem nebu;
in vsa ta čudovita noč naokrog
to je poezija, to je Bog —
to je najina duša, Anica...

In luna je vstajala...
Strune so sanjale
arijo mehko
iz »Margarete«.

Med staro korespondenco sem našel zgorenje Cankarjevo pesem — kolikor mi znano, še neobjavljeno — napisano na pismu, ki mi ga je pisal gimnazijcu in ki sem ga spravil gotovo za to, da so pesem čitali tudi znanci. Tudi Kette nam je pošiljal v Ljubljano pesmi in sonete vpogled. Cankarjevo pismo je datirano iz Pulja dne 3. septembra 1898. Cankar je živel tedaj pri svojem očetu v Pulju. Ker je pismo kolikor toliko značilno za tedanje Cankarjeve nazore in ker pripoveduje Cankar sam o svoji drami »Jakob Ruda«, ki jo je takrat pisal, priobčujem pismo v celoti. Glasi se:

»Dragi Regali! Tvoja sreča, da me je našlo Tvoje pismo ravno, ko sedim pred papirjem. Najprvo: jaz se tu jako dolgočasim. Vino je slabo in kar je deklet, so večidel nemarne, s poslikanimi obrazi in neumnimi očmi. Družega tu ni ničesar — morje? Smrdi; — a če ga hoče kdo občudovati — odprtega in prostega, treba je, da potuje uro daleč po tem pustem istrskem kámenju. Vrnem se v Ljubljano, kadar bo mogoče; čez tri tedne nekako. Službe seveda nimam nikakoršne, — še tega bi bilo treba! A dela vkljub temu dovolj. — Moja drama se je od velike noči do zdaj popolnoma iz-

premenila; ni ostalo skoro niti sledu prejšnje vsebine in ideje. Časih mi ugaja, kar sem napravil, takoj potem pa se mi zdi ničvredno in filistejsko. Če bo ugajala Ljubljancem, to je jako dvomljivo. Dejanja je še precej, — a zdaj vidim, da sem ravnal z dejanjem kakor s postransko stvarjo in da mi je bilo glavno neko temno, nejasno pričakovanje, ki ovlada z vso silo junaka Rudo ter ga naposled — z jako neznatnim zunanjim povodom — zavede v samomor. Jaz sem sicer prepričan — in prepričan bo vsakdo, kdor bo hotel razumeti — da je vsa stvar zelo naravna in da ni moglo biti drugače. Toda če bo kdo takó nepreviden, da zine usodopolno besedo »dekadence« — tedaj bo vspeh k vragu in ljudem se bo zdelo, da je njihova dolžnost ne razumeti. A to vse se bo šele videlo. Nekaj mora biti delo vsekakor vredno, — kajti izbiti moram iz njega toliko denarja, da odidem pošteno na Dunaj. — Dà, dušica moja, jaz pišem zaljubljene pesmi, — o ljubici, o šumečem parku, o lepih večerih; tako človek »pada in se izgublja«. Na zadnji strani Ti zapišem jedno, da boš videl, kakšna sentimentalnost me je ovladala in da vkljub tej sentimentalnosti še ne hodim po potih Ganglovih, a tudi ne po Murnovih... Dà, Muren! Muren

sploh ne hodi po nikakoršnih potih... vrti se krog samega sebe in lovi z ustmi sapo, ki prihaja od koderkoli — od Dehmla, Pribiševskega... od Ketteja, Zupančiča... itd. Njegov talent je jako mehak, da ga je v stanu pretvoriti najmanjši zunanji vpliv... A jaz mislim, da bo pisal krasno; tolažba je, da ima duha in da ni filistejec... Tu nam je Zupančič drug človek; jaz mislim, da ne pade nikdar več dol... Od Ketteja pa ne dobim od nikoder nikakega poročila. Poizvedi po Ljubljani, kje da je in pišem mu filipiko, da se mu bodo lasje ježili. Če se ne motim, podpisal se je v zadnjem »Zvonu« s pravim imenom; to je storil prav. Jaz mislim še vedno, da je on ženit in da mu ne more spodleteti, če je tudi desetkrat nasprotnik »moderne«; on ostane, kar je. — Kadar bo moja drama čisto pri koncu, napravim zopet par novel, ki pa morajo biti resnično moje. Vederemo »Jadca« sem poslal »Narodu« za to, da sem dobil par forintov. Kaj ni bil regimenten? — A Ti, kaj počneš Ti? Kaj še zdaj govoriš o tisti noveli? Krščansk človek piše eno novelo najdalje štirinajst dni. Zakaj mi nisi poslal nič pesmij? Ali še zmirom visiš med »dekadenco« in različnimi drugimi »strujami«; meni je zdaj dovolj sama enostavna »poezija«, brez dodatkov in komentarjev. »Dekadence« vlačijo za sabo tolik kup lahkomišelnosti in lenobe in bedastih sanj — in še drugega več, da se je njeno bistvo — ki je res »evangelij« — skoro popolnoma skrilo v teh priveskih. Kdor nič ne zna, lovi se za njo. Vzglej: Škrjanec. Vsled tega seveda ne misli, da sem njen nasprotnik; ne pride mi na pamet; Zupančiča bi imenovali profesorji »dekadenta«, a on je vkljub temu resničen pesnik. Razjezim se časih samo nad ljudmi, ki se priklatijo v celih tropah, kjer vidijo, da bi se lahko bleščali nekaj časa v cenjeni svetlobi.

Če vidiš kaj Zupančiča, pozdravi ga in naj mi kmalu piše. Ali si znan z Aškercem? — Pošlji mi kaj svojih pesmi! Odpiši kmalu — takoj!

Pozdravlja Te

Ivan Cankar.

Dodatek: Ko je nastopil krog slovenske mlade literature najprej v liriki v drugi polovici devetdesetih let minulega stoletja, pojavilo se je kmalu nasprotje med »moderno« in Govekarjevim naturalizmom. Cankar in Zupančič sta bila prvaka »moderne« struje, ki ji tudi Aškerc realizem ni bil posebno blizu, ker je njena pot šla v neo-romantiko. Aškerc je v zasebnih pogovorih rad

udaril po »dekadenci« = moderni, ki je hodila svoja pota pod vplivom ruske literature in se je šolala tudi pri Nemcih in Francozih, ni pa hotela Aškercovega epigonstva. Cankarja so nasprotniki seveda predvsem stigmatizirali za »dekadenta«, ne le radi njegovih literarnih naziranj, nego tudi radi njegovega boja zoper »filistejstvo« in simpatije do bohemstva. Kette nikakor ni bil nasprotnik moderne, nego je bil njen duševni sostvaritelj, pač pa ni odobral prostih form v pesništvu, ki jo je uvedel predvsem Zupančič. Ketteju je bila simpatična klasična oblika in le obliko je moral imeti Cankar v mislih, ko pravi, »da je Kette ženit, čeprav je desetkrat nasprotnik moderne«. Murna Cankar ni prav cenil. Res so bile Murnove prve pesnitve meglene in brez trdnega ogrodja, vendar pa je imel Muren zlasti v svojih kmečkih motivih naravnost impresionističen in čisto slovenski kolorit ter naivno priprostost občutja, ki je že sama na sebi imela poetično vrednost. Muren je bil plah, boječ, neodločen, Cankar pa temperamenten, satirično nadahnut. Morda je tudi v tem nasprotju značajev iskati vzroka antagonije med njima. Tudi Murnu ni bil Cankar posebno simpatičen. Spomnim se, da mi je Muren večkrat pravil, da ga je Kette svaril pred Cankarjem, češ naj se ne vda njegovemu vplivu, ker ga bo vničil in zapeljal v bohemstvo. Tudi, ko je Muren pripravil svoje pesmi za Schwentnerja ter jih je poslal na Dunaj Zupančiču, baje Cankar spočetka ni hotel prav priznati Murna, pozneje pa je izpremenil svoje mnenje. Kette, s katerim osebno nisem mnogo občeval, mi ni pravil svojega mnenja o Cankarju — vsaj ne spomnim se ne —, vendar pa Cankarjev temperament Ketteju, ki je bil miren, umirjen in tenkočuten, gotovo ni bil ljub.

Cankar je napram naturalistom in Aškercu branil »dekadenco«, če jo je pa njemu nasproti kdo zagovarjal, je pa zavzel nasprotno stališče. Bil je v svoji sodbi brezobziren, ni vpošteval razlogov ter je tistega, ki mu ni bil pogodu, odpravil burškozno s »filistrom« ali prav po vrhniško s »tepcem«. Za svojega je imel krog iz stare »cukrarne«, kjer sta umrla Kette in Murn in kjer sta stanovala pozneje Golar in Peterlin in kjer smo se vsak dan shajali tudi drugi. Cankar ni stanoval nikoli v cukrarni; ko je bil v Ljubljani, je stanoval dalj časa tisti čas v Ravnikarjevi ulici v Udmatu. Pokojni jurist Škrjanec, ki ga Cankar omenja v pismu, je bil starejše generacije, nekako sovrstnik Govekarjev, ter je priobčeval pesmi tudi v »Zvonu«, mislim, pod pseudonimom »Brežnik« ali pod kakim drugim. Z nami ni imel intimnejših stikov.

Kot gimnazijec sem precej občeval s Cankarjem. Cankar je bil tedaj precej nihilističnih nazorov, cenil je Nietzscheja, bil je »der Geist, der stets verneint«. S spoštovanjem pa je omenjal svojega učitelja prof. Levca, ki mu je priznaval vpliv tudi v literarnem oziru. Cenil je zelo, in to tudi v poznejših letih, na Dunaju in potem, ko se je vrnil z Dunaja domu, sedanjega prošta Kalana. Znano je, da je priznaval prvenstvo med našimi prozaiki Janezu Trdini.

Ko je prišel Cankar pozneje na Dunaj ter se je vpisal na filozofijo, šlo mu je skrajno trdo. Pisal je feljtone v igralni sobici kavarne »Wien«, nasproti univerze, v zaduhlem lokalu, nasičenim s plinom, kjer so kvartali izvoščki, postreščki in dijaki. Prebil je tu ves čas — nekaj časa ni imel niti stanovanja. Ko sem prišel kot jurist na Dunaj, je bil Cankar že zaposlen po par ur na dan v uredništvu dr. Grafove »Information«. Ostal pa tu ni dolgo. Stanoval je v Ottakringu v Lindauerstraßi pri družini Löfflerjevi v temnordeče poslikanem kabinetu. Navzel se je čisto dunajskega duha, rad je poantiral nemščino malo po dunajsko, živel pa je bolj zase v Ottakringu, vendar je prihajal tudi v literarno družbo Zupančičevo in drugih, v kavarno Beethoven in budjeviško pivnico na Alserstraßi. Takrat je zelo čislal Maeterlincka, Multatulijsa in tudi Altenberga itd. Večkrat se je odpravljal z Dunaja, enkrat tudi v Gorico, pa

le ni mogel stran; držale so ga vse mogoče vezi; privadil se je dunajskemu zraku in Ottakringu. Ko se je vrnil domu, je šel za nekaj časa tudi v Sarajevo k bratu Karlu ter bil gost nadškofa Stadlerja. Leta 1907., ko je bila uveljavljena splošna in enaka volivna pravica, sem sedel neki večer v kavarni z Ethinom Kristanom v literarnem razgovoru. Kristan je dejal, da išče kandidatov izmed inteligence za socialno demokracijo. Omenil sem mu, nič posebnega misleč, Cankarja. Kristan se je misli poprijel ter mu je res pisal. Prišel sem čez nekaj tednov zopet na Dunaj. V pogovoru sem spomnil Cankarja tudi na njegovo kandidaturo, ki je Cankarja prav presenetila, kar sem takoj spoznal. Odrezal pa se je po svoji navadi nekako: Zakaj ne bi kandidiral, saj vsak »tepec« lahko. In res je kandidiral. Bil je Cankar gotovo socialist po čuvstvu, bil je opozicijski duh, sovražil je »rodoljubarstvo« in plehke fraze, ki se sedaj širijo bolj kot so se kdaj, bil je s srcem na strani ubogih in zatiranih; saj je živel vedno med njimi in je sam okusil bedo; če je bil socialni demokrat po razumu, pa dvomim. Ljubil je resnico in lepoto, ljubil pravo, čisto, ekskluzivno Slovenstvo, sanjal o svoji Vrhniki in zvonu Sv. Trojice, nad vse pa je ljubil čisti slovenski jezik — kakor Turgenjev svojo ruščino — ter ga je bogatil samega iz sebe, iz njegove lastne moči in svoje notranje globine v Prešernovem smislu.

Iz pisem Ivana Cankarja.

Priobčil msgr. Karol Cankar.

Dunaj, 11. XI. 1896.

... Š.—u povej glede mojega nastopa pri »brucuškem večeru« to-le: Ako je zavzemal on do mene tako stališče, kakor so ga nedavno zavzeli Slovenjani, tedaj to ni noben kompliment zanj, zakaj poslednjim so se smejali vsi pametni ljudje — a la Eller, Govekar, Zupančič, Vidic itd.; škoda, da vseh ni bilo pri seji, temveč samo Eller; drugi so zvedeli vso stvar še-le pozneje, na kar smo sklenili, da nihče izmed nas ne vstopi v Slovenijo, ker nas prav nič ne mika, med tepci sedeti. Ako bi se bili vsi častiti Slovenjani vzdignili proti meni samemu, tedaj bi se prav lahko mislilo, da sem se blamiral. Toda na moji strani so bili vsi, ki res kaj znajo in razumejo, proti meni pa seveda vsi navdušeni živio-kričači, katere mori zavest, da

sami ne morejo ničesar, da so samo velike, napihnjene ničle. Kaj sem takrat pravil, sem Ti že v jednom stavku povedal, če se ne motim. Ves večer se je govorilo o »Sloveniji« s tako častjo, s takim občudovanjem, da mi je začelo silno presedati. »Ognjišče« in zopet »ognjišče«! Jaz sem prašal, kaj je prav za prav »Slovenija« doslej storila, da zasluži tako pijeteto. Nič, prav nič! Tisti naši stari pisatelji, s katerimi se bahajo, ker se sami s sabo ne morejo, se niso vzgójili v »Sloveniji«, temveč v svojem ožjem krogu, v katerem so čitali in se razgovarjali o literaturi. In kaj je v »Sloveniji« zadnja leta? Krokarija in pa zabavljanje na »te proklete farje«. Za resno politiko in za literaturo se ne briga živa duša. V dvorani »Slovenije« se tarokira in šahira, tu pa tam po-